ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 11, številka 3, oktober 2007 · ISSN 1408-2969

FILOZOFIJA LUDVIKA BARTLJA

Ludvik Bartelj

Globinski razum

Citiranje: Ludvik Bartelj, »Globinski razum«, *Analiza: časopis za kritično misel* 11, št. 3 (2007): 73–86.

Ponatis iz: Ludvik Bartelj, Človek – svet – Bog, Ljubljana: samozaložba, 1970, str. 19–31.
Licenca Creative Commons, ki velja za arhiv revije, za ta ponatis ne velja; pravice pripadajo imetnikom avtorskih pravic.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je izvirna tiskarska datoteka številke, ki ji je bil leta 2026 dodan ta naslovni list. Strani in prelomi ustrezajo tiskani izdaji.

Ludvik Bartelj

GLOBINSKI RAZUM[1]

1. Globinski razum ima za svoje predmete prave realne predmete izkustvenega sveta

Globinski razum zajema v predmetnem pogledu lastne DOŽIVLJAJE in JAZ kot SUBJEKT teh doživljajev.

Človek je misleče bitje. Misli pa človek s svojim razumom. Razum se udejstvuje v spoznanju. S svojim razumom spoznavamo.

Stavi se važno vprašanje: ali res spoznavamo? Kaj je spoznanje? Ali je naše spoznanje tudi *resnično*, ali je dejansko res to, kar naš razum spozna, da je? Kaj je resnica? Kako priti do jasnega odgovora na to vprašanje?

Vsi pravimo: sem, zunanji svet eksistira, to in ono je resnično, to je zmotno, ono je dvomno. Tako in podobno govori že preprosti človek. Toda vprašanje je: ali sem jaz res, ali res eksistiram, ali res eksistira zunanji svet, ali je sploh možno *resnično* spoznanje? Torej, ali je sploh možno katerokoli spoznanje, ali je sploh kje kaka točka, na katero bi se celo oprli, da bi prišli vsaj do prvega spoznanja, do prve resnice?

Odgovor na ta vprašanja pa pričakujemo zopet edino od našega razuma. *Torej razum sam naj odgovori o sebi in o svojem udejstvovanju*. Pot, katera nas vodi do tega cilja, more biti le *analiza človeškega razuma in njegovega poslovanja*. Tako se moramo obrniti v svojo notranjost, k svojemu razumu samemu, zakaj vsa zunanjost nam v tem pogledu ne more prav nič pomagati.

Primer. Pred nami leži lepa pokrajina. Po njej se vijejo ceste. Po dolini teče potoček, vidimo zelene travnike, njive s pšenico, vas in posamezne hiše, v ozadju pa šumeče gozdove. Z odprtimi očmi gledamo pokrajino in opazujemo najrazličnejše predmete. Gledamo, opazujemo, doživljamo …

Vemo pa, da moramo na vsakem doživljanju ločiti dve komponenti, *dejno* in *vsebinsko*. Dejna komponenta je *dej* doživljanja, po katerem je npr. predstava prav »predstava«, ne pa »čustvo«, »misel«, »teženje« ali »hotenje«. Vsebinska komponenta ali kratko *vsebina* doživljanja pa nam kaže ali *»predočuje«* predmet doživljanja, v našem primeru pokrajino.

Ne moremo pa reči, da bi predmeti zunanjega sveta prišli »v nas« in bili tako kar sami predmet naših doživljanj, pač pa ti *pravi* predmeti zunanjega sveta vzbujajo v nas neke svoje »slike« in to so njihovi »zastopniški predmeti«. Tako

[1] Tekst je ponatisnjen iz dela: Človek - svet - Bog. Ljubljana: Samozaložba, 1970, str. 19-31.

»zastopništvo« je kar samo po sebi razumljivo, ko si pokrajino zgolj *domiselno* predstavljamo in je ne gledamo »z odprtimi očmi«. Tu so fantaziji odprta vrata za ustvarjanje neštetih pokrajin, pri katerih pa je že vnaprej en vidik izločen: vidik *istinitosti*. In vendar je ravno »istinitost« tudi za analizo tega na predstavljanju, za kar zdaj prvenstveno gre, odločilnega pomena.

Ko gledam pokrajino »z odprtimi očmi« ter jo tudi sicer motrim na osnovi drugih svojih čutil, si jo meritorno obenem kot *istinito* predstavljam. *Istinitost je torej meritorna predmetna danost predstavljanja*, s tem važnim dodatkom, da si istinitosti same ne moremo »predočevati«, pač pa jo »zadenemo« (ali »zgrešimo«). Vendar je tudi istinitost posebna predmetnost, stvarnost realnega sveta, in sicer prav tista stvarnost, po kateri je pokrajina pač *realna*, *istinita*. To spričuje v idealni meri vsaka tako imenovana zunanja predstava ali kratko vnanja zaznava (äußere Wahrnehmung), katera nas s svojo zadevalno funkcijo vede v svet *pravih* predmetov, v realni izkustveni svet izven nas.

In naš posebni *globinski razum*? Najprej si oglejmo, kaj vse se dogaja v naši duševnosti že v primeru, ko gledamo pokrajino. Tu so zlasti najrazličnejše čutne zaznave, predstave. Ko gledamo pokrajino, doživljamo tudi estetska čustva, ki nam razkrivajo lepoto pokrajine, se veselimo (da živimo v taki pokrajini) ali žalostimo (da moramo pokrajino zapustiti), želimo, hrepenimo, hočemo. Ob gledanju pokrajine se nam vzbujajo tudi najrazličnejše misli. Naša duša je vsa razgibana. V vso to razgibanost posije nenadoma žarek posebnega spoznavnega deja, s katerim zajamemo vsa ta doživljanja in vse predmete teh doživljanj ter obstojimo kakor prikovani ob filmsko dogajanje. *Ta posebni spoznavni dej je dej našega globinskega razuma*.

Globinski razum zajame *posebej* moja doživljanja in ima torej za svoje predmete moje čutne zaznave, predstave, čustva, misli, hrepenenje, želje, hotenje, upanje, bojazen, kesanje, to pa ne le dejev teh doživljajev, ampak tudi njihove predmete, torej doživljaje v celoti. Ob vsa ta doživljanja globinski razum *neposredno zadene*, *jih »vidi«, »zre«*. To je *intuitivno spoznanje* globinskega razuma. O tem spoznanju ni možen *noben dvom*. *Da* čutim, *da* si predstavljam, *da* čustvujem, stremim, hočem, se kesam, upam in se bojim, o tem *ne morem dvomiti*. Globinski razum pa ima še posebno in kar temeljno lastnost. On »vidi«, da res »vidi«, da vidi moja doživljanja. Tako se torej globinski razum povrne sam vase in ima lastno spoznanje, lastni dej za svoj predmet. Že s tem je tudi izraz »globinski« v nasprotju z »obodni« dovolj utemeljen. S tem pa je tudi pojasnjena razdalja npr. med »gledanjem« in »videnjem«, splošno med čutenjem in občutenjem: »videnje« je tudi globinsko zajeto »gledanje«. Tako je tudi odkrita osnovna stopnja vsake doživljajske »zavesti«.

Globinski razum pa zadene tudi ob *subjekt* doživljanja: *jaz* čutim, *jaz* mislim, *jaz* zaznavam, *jaz* si predstavljam, *jaz* čustvujem, *jaz* težim, *jaz* hočem. Ko zadene torej ob doživljanja, zadene tudi ob subjekt teh doživljanj. Torej je tudi subjekt doživljajev *predmet globinskega razuma*. Važno pa je vedeti, da *ta* prehod globinskega razuma od doživljanja k subjektu ni noben sklep, temveč povsem *novo*, pa enako povsem neposredno zajetje, z dodatkom, da gre zdaj za povratek globinskega razuma k – lastnemu subjektu. *Zato je tudi to spoznanje*

intuitivno, nezmotno, nedvomno. Tudi tu globinski razum »vidi«, da »vidi«, čemur še najbolje ustreza izraz »sebevidnost«, ki ga je v taki zvezi prvi rabil *Aleš Ušeničnik*.

Globinsko spoznanje lastnega subjekta je nedvomno, se pravi, da mu gre značaj *izvestnosti* (*evidence*), kar velja tudi za enako spoznanje lastnega doživljanja. Ta izvestnost pa značilno pada že pri omenjenem globinskem zadetju vnanjih *pojavov* in torej pri tako imenovani »vnanji zaznavi«, kjer ima tudi v najboljšem primeru le stopnjo največje in najboljše »domneve«. Splošno pa drži, da ima tudi globinsko spoznavanje še *stopnjo razvidnosti*, ki doseza svoj maksimum le v primeru neposredne in prave *notranje zaznave*. In ker so končno tudi predmeti globinskega razuma le *pravi*, vnanjemu in notranjemu *izkustvu* dostopni dejavniki, lahko zaključimo: predmetni obseg globinskega razuma se krije s predmetnim obsegom vnanje in notranje zaznave.

2. Globinski razum spoznava nepojmovno

Ako hočemo spoznanje globinskega razuma komu posredovati, ga moramo opredeliti s *pojmi*, ki pa jih vse dobivamo iz spoznavanja *vnanjega* realnega sveta izven nas. V takem primeru so nam na voljo sami »zastopniški predmeti« za oris pravega globinskega spoznanja. Ti »zastopniški predmeti« so pravzaprav le naši posebni pojmi, v tem ko bi drugim (in sebi) radi dopovedali »pravi« predmet zadevnega spoznanja. Zato si moramo že zdaj natančneje ogledati zlasti odnos globinskega razuma do – pravih predmetov izven nas, do pravih predmetov v realnem izkustvenem svetu.

Ko opazujemo »z odprtimi očmi« pokrajino, vidimo najrazličnejše predmete. Ti predmeti, ki so pravi predmeti realnega sveta, napravijo v nas neke »slike«. *To so »zastopniški predmeti«, ki so lastni predmeti naših čutnih zaznav in predstav*. Vendar pa mi zdaj, čeprav gledamo pokrajino z odprtimi očmi, ne gledamo teh zastopniških predmetov v svoji duševnosti, kot npr. v sanjah ali ko si jih samo domiselno predstavljamo, ampak gledamo *preko* zastopniških predmetov prave realne predmete izven nas in zadenemo *ob njihovo istinitost*. Ravno po tej istinitosti, katero zadenemo, ločimo pravo, realno, istinito pokrajino od one, ki si jo pozneje samo domiselno predstavljamo ali gledamo v sanjah. Istinito pokrajino gledamo *zadevalno* in *predočevalno*, v domišljiji pa le predočevalno.

Naš globinski razum zadene tudi *ob* naše doživljanje, ob naše čutne zaznave in ob »zastopniške predmete« teh zaznav. *Preko teh zastopniških predmetov pa naš globinski razum »gleda«, »zre«, »vidi« dejanski vnanji svet, prave realne predmete vnanjega sveta izven nas*. Zastopniški predmeti naših zaznav in predstav so le neogibna izhodišča globinskega razuma za zajemanje pravih predmetov dejanskega izkustvenega sveta. Zato slepec, ki pač nima vidnih zaznav in predstav vnanjega sveta, tega sveta tudi »videti« ne more. Globinski razum gleda torej preko najrazličnejših zastopniških predmetov najrazličnejših zaznav vnanji realni svet in ima tako enotno sliko predmetov, ki mu jih kažejo najrazličnejši občutki.

Globinski razum ima za svoje predmete samo prave realne predmete vnanjega sveta in prav zato nima še lastnih zastopniških predmetov ali »pojmov«. Ti so mu samo potrebno izhodišče, spoznava pa samo prave, dejanske predmete, ki niso le pojmi ali dojmi. Tudi globinski razum se utegne baviti s pojmi in imeti tako pojme za svoje predmete. Toda v tem primeru so mu zdaj *pojmi* zopet pravi, dejanski predmeti, npr. naša doživljanja. Tako pa vidimo, da v primeru prave notranje zaznave, ko torej globinski razum neposredno zadene doživljanje ali subjekt doživljanja, vsako posredovanje kakršnihkoli »zastopniških predmetov« že *načelno* odpade. Globinsko spoznavanje je v resnici *nepojmovno*.

Imamo pa tudi pojmovno spoznavanje, ki je tudi najbolj razširjena oblika spoznavanja in prav krepka opora nepojmovnemu spoznavanju in obenem priča za naš poseben razum, ki ga pa ne smemo zamenjati z opisanim »globinskim« razumom.

3. Globinski in periferni razum

Razen globinskega razuma moramo priznati še *periferni*, *obodni* razum, ki ima za svoje predmete opisane zastopniške predmete, *pojme*. Za ta periferni razum velja tako imenovano *pojmovno spoznavanje*. Kakor dobivajo naši občutki svoje zastopniške predmete, ko npr. gledamo z odprtimi očmi, tako dobiva tudi naš periferni razum iste zastopniške predmete kot *pojme*. In kakor so zastopniški predmeti čutnih zaznav primerno naravi občutkov in predstav poedini, individualni, tako morajo biti »zastopniški« predmeti v našem perifernem razumu njegovi naravi primerno več ali manj *splošni*.

Kako pa dobiva periferni razum svoje zastopniške predmete-pojme? Preko zastopniških predmetov čutnih zaznav gleda globinski razum realni izkustveni svet in *poedine prave* predmete in *prodira v njih kajstvo, bistvo*. Tedaj se v perifernem razumu napravijo »slike«, ki jim pravimo pojmi. To so zastopniški predmeti pravih predmetov vnanjega realnega sveta, ki pa jih »vidi«, »zre« globinski razum. *Ti pojmi so splošni, ker se pač ravnajo po naravi perifernega razuma samega, čigar predmeti so*. Ti pojmi nastajajo v perifernem razumu, ko globinski razum gleda preko zastopniških predmetov čutnih zaznav prave realne predmete sveta izven nas. In kakor je dej čutnih zaznav glede na nastanek zastopniških predmetov popolnoma pasiven, enako je periferni razum popolnoma pasiven glede na nastanek zastopniških predmetov-splošnih pojmov. In kakor so zastopniški predmeti čutnih zaznav odvisni od pravih realnih predmetov izven nas, tako so od pravih realnih predmetov izven nas odvisni tudi pojmi.

Ko gledamo pokrajino z odprtimi očmi, globinski razum »gleda« preko zastopniških predmetov *prave realne predmete, zadene ob njihovo istinitost*. Tu gledam hišo, cesto, voz, konja, tam gledam hrast, bukev, smreko. Globinski razum spozna kajstvo, bistvo hiše, ceste, voza, konja, hrasta, bukve, smreke, periferni razum pa dobi zastopniške pojme hiše, ceste, voza itd. Ko globinski razum gleda npr. oreh, kostanj, češnjo, vidi v teh predmetih tudi nekaj skupnega, skupno kajstvo, bistvo »drevo«. Globinski razum pa more v vseh teh predmetih zreti le »nekaj«, »bitje«. V perifernem razumu pa nastane *pojem* »nečesa«, »bitja«.

In ako hočemo komu posredovati spoznanje globinskega razuma, moramo to nepojmovno spoznanje opredeliti s pojmi, ki jih dobivamo večinoma iz spoznavanja dejanskega vnanjega sveta.

Kaj so torej pojmi? Bolj ali manj *splošni* odnosi, ki se temu, kar mislimo, samo bolj ali manj približujejo. V našem primeru bi to bili npr. »dežela«, »potoček«, »hiša«, »gozd« itd. In mi smo s svojim posredovanjem vse dosegli, če se nam le posreči, da smo v bližnjem vzbudili nastanek zastopniškega predmeta, enakega zastopniškemu predmetu, ko sami pokrajino gledamo in vidimo. Torej samo posebno pojmovno spoznavanje perifernega razuma nam pomaga premostiti prepad, ki bi sicer neobhodno zijal med našim globinskim, centralnim in našim posebnim, obodnim, perifernim razumom. Prav našemu obodnemu, perifernemu razumu gre pri tem naloga takega posredovanja med našo obojno razumnostjo.

Tako je v celoti naslednja situacija v našem primeru gledanja in videnja pokrajine: celotna predstava kaže po svoji vsebini pokrajino in zadeva po svojem deju ob njeno istinitost. Pristopa globinski razum, ki zajame celotno pokrajino v sestavnem naslonu na celotno predstavo. Ta naslon posreduje, da postane celotna pokrajina *pravi predmet* globinskega razuma. Kadar pa hočemo vse to sebi ali komu še posebej posredovati, moramo to storiti samo s svojim obodnim ali perifernim razumom. Se pravi: tudi obodni ali periferni razum ima svoje zastopniške predmete, toda ti predmeti so le *pojmi* pravih predmetov globinske razumnosti. S tem je naknadno izpovedana ugotovitev: *globinsko spoznanje je že načelno nepojmovno, periferno pa zgolj pojmovno*.

Tu se nam še jasno pokaže enako novo dejstvo, da periferni razum ne dobiva svojih zastopniških predmetov-pojmov po neki abstrakciji iz zastopniških predmetov čutnih zaznav, ampak iz »gledanja«, »videnja« globinskega razuma preko zastopniških predmetov zaznav stvarnih, pravih realnih predmetov v izkustvenem svetu. Naš globinski razum ni omejen in zaprt sam vase in še morda v zastopniški svet v naši duševnosti, *ampak prodira preko zastopniških predmetov v naši duševnosti v pravi, realni, istiniti izkustveni svet*. Samo tako je končno utemeljena tudi prevažna možnost, da more ravno globinski razum, ki ima za svoje predmete prave realne predmete in zastopniške predmete v naši duševnosti, končno ugotavljati, ali zastopniški predmeti naših čutnih zaznav ter zastopniški predmeti perifernega razuma pravim predmetom v realnem izkustvenem svetu *res ustrezajo ali ne*.

Tako in le tako globinski razum obenem ugotavlja, ali je naše spoznanje *resnično*. Ko naš globinski razum dojame prave predmete izkustvenega sveta, vidi, da jih res vidi, da je njegovo spoznanje pravih predmetov resnično, vidi pa tudi, da zastopniški predmeti naših zaznav in predstav ter perifernega razuma res ustrezajo pravim predmetom v izkustvenem svetu.

Zmoten je torej *senzualizem*, ki ne prizna splošnih pojmov, zmoten *nominalizem*, ki ne priznava splošnim pojmom objektivne vrednosti, zmoten je *nauk o vrojenih idejah* ali *apriornih formah* naših čutnih zaznav in razuma, zmoten je *fenomenalizem*, ki ne prizna izkustvenega sveta izven človeške duševnosti.

Ker torej nasprotni misleci niso poznali globinskega razuma, se niso povzpeli nad čutno spoznavanje, niso poznali objektivne vrednosti splošnih pojmov ali idej, zato so zašli v teorije o vrojenih idejah ali apriornih formah naših spoznavnih zmožnosti, realni svet pa jim je ostal nespoznatna neznanka ali pa samo neka projekcija naše duševnosti, *razum pa zaprt v meje zastopniškega »izkustvenega« sveta v človeški duševnosti*.

Že dosedanji izsledki glede obojega razuma nam omogočajo posebno primerjavo obeh razumov, ki je tem potrebnejša, ker sta pač oba ta razuma prav gotovo samo *dve veji samo ene ter iste razumnosti*.

Najprej velja, da gre pri obojem razumu za spoznanje in torej za *resnico* ali *neresnico*. Z globinskim in perifernim razumom spoznavamo, ali se motimo, in zato so tudi naša spoznanja in naše zmote še enako globinske ali periferne narave. Od tu naprej pa gredo pota nekako vsaksebi.

Globinski razum je prvobiten ali originalen, periferni pa drugoten ali sekundaren in to ne glede na dejstvo, da so tudi v tem pogledu med ljudmi velike in kar značajne razlike. In zdi se, da pospešuje globinski razum zlasti *kulturo*, periferni pa *civilizacijo* in je to utemeljeno v nepojmovnem značaju globinskega spoznavanja, ki mu ustreza samo pojmovna narava perifernih spoznanj.

Nepojmovnost globinskega spoznavanja se ujema z njegovo stvarno neposrednostjo, sama pojmovnost perifernega spoznavanja pa meri na njegov samo umsko posredovalni značaj. Globinsko spoznavanje nam samo stvar daje in se v njej izčrpava, periferno spoznavanje pa samo stvar izbegava in se njej samo umsko približuje.

Zato daje tudi človek značilno prednost globinskemu spoznanju pred perifernim. Če mu je kaj globinsko povsem jasno, tedaj mu je vseeno, ali govore za to še periferni razlogi. Ako pa mu kaj globinsko ne ustreza, ga ne umirijo še tako tehtni periferni razlogi, npr. *sami* dokazi. Nič ne pomaga, ako komu podamo matematične dokaze, če on z globinskim razumom ne dojame same stvarnosti, samega pravega predmeta.

Iz tega nadalje sledi, da razlika med globinskim in perifernim spoznavanjem tudi ni morda isto kakor že znana razlika med *apriornim* in *aposteriornim* spoznavanjem, tj. med spoznavanjem, ki se ne ozira na tako imenovano izkustvo, in med spoznavanjem, ki mu je ravno izkustvo osnovno, edino merilo. Npr. matematika je naravnost kaj zgledna veda samega »dokazovanja« in torej perifernega spoznavanja. Matematična načela so pa, na primer, za globinsko spoznavanje, kolikor jih neposredno »uzremo« ali »uvidimo« brez perifernega dokazovanja. Ali da svet *je* in da vse to ni sama izmišljotina, je izkustvo, pa enakovredno z globinskim spoznanjem, ki ga ne omajajo nobeni »dokazi«, da sveta ni. Tudi tako zvani »idealisti« so praktično realisti.

Ravno tako je zdaj treba drugače tolmačiti nastanek tako zvanih splošnih pojmov, kakor »konj«, »hiša«, »človek« itd. Tradicija vidi tu neko *abstraktivno delovanje* perifernega razuma na podatkih, ki jih nudi čutno zaznavanje. Dejansko pa moramo reči, da prav globinski razum »vidi« ali »zre« *sama kajstva, bistva*, ki si jih nato periferni razum le še prisvaja in še to le v orisanem posredno-pojmovnem smislu besede. Npr. »konj« globinskega razuma je ta in

ta *žival*, konj perifernega razuma pa le beseda, ki v najboljšem primeru to žival le pomeni, zastopa.

Predmeti globinskega razuma so pravi realni predmeti izkustvenega sveta, predmeti perifernega razuma so pa samo zastopniški predmeti pravih predmetov. Od tod tudi vse težave, ki se pojavijo tedaj, ko naj bi z jezikom izrazili marsikatere tančine, ki jih imamo živo pred seboj, pa jih ne moremo jezikovno posredovati, ne drugemu ne sebi samemu. Globinsko jih povsem zajamemo, toda obodno ali periferno jim ne moremo blizu.

Zdaj nam je jasno, da globinski razum gleda, vidi, zre bistva, kajstva, ideje predmetov *v pravem realnem izkustvenem svetu in ne v svetu idej, kot je učil Platon*.

4. Ožji predmeti globinskega razuma so: istinitost, podstat jaza, stvarna in obična časovnost

Področje naše duševnosti je prvo področje globinskega razuma. Globinski razum zajema našo duševnost in s tem obenem *zadene* ob njeno istinitost. Globinski razum zadene ob naše *doživljaje* in loči med seboj najrazličnejše čutne zaznave, predstave, misli, najrazličnejša čustva, stremljenja, hotenja. Zadeva tudi ob njih istinitost in jih tako napravi *zavestna*. *Tako je zlasti prava istinitost predmet globinskega razuma*.

Preko doživljajev pa zadene globinski razum še ob *subjekt* doživljajev, ki mu doživljaji kot svoji *podstati* pripadajo. Preko teh doživljajskih pritik zadene torej globinski razum tudi podstatnost jaza. Tako vidimo še to, da podstati ne moremo spoznati ne z občutki ne s predstavami ali s samim perifernim razumom in da do nje tudi ne prihajamo s sklepanjem. Podstatnost mojega jaza ni torej le neka zahteva same enotnosti mislečega subjekta, ampak prava stvarnost, ob katero zadene globinski razum. Podstatnost tudi ni *le apriorna forma* našega razuma, kot je trdil Kant, ki ni poznal globinskega razuma in njegove spoznavno-zadevalne funkcije. Tudi podstatnost jaza je nasprotno posebna stvarnost realnega izkustvenega sveta, ob katero globinski razum zadene kakor ob druge stvarnosti.

Globinski razum pa zadene tudi ob *stvarno časovnost* »zdaj«, »prej«, »pozneje«. »Zdaj« mislim, »prej« sem čustvoval, »pozneje« bom hotel. Stvarna časovnost ni torej le stvarnost vnanjega izkustvenega sveta, ampak je tudi stvarnost naše duševnosti. *Tudi stvarna časovnost je torej predmet globinskega razuma in ne le apriorna forma naših občutkov in čutnih zaznav, kot je to trdil Kant*. Tudi stvarna časovnost je izkustveno zadeta in nobena a priori dana zadeva.

Kakor pa globinski razum zadeva ob stvarno časovnost »je«, »je bilo«, »bo«, tako zadene tudi ob sam *časovni tok*, ko vsak »zdaj« preide v »je bilo« in vsak »bo« v »zdaj« in preko tega zopet v »je bilo«. Zadeva torej tudi ob *obično časovnost*, ki jo merimo s sekundami, minutami, urami, dnevi ipd. Bolj kot katerakoli ura more globinski razum ugotavljati, kako preide vsak »zdaj« v »je bilo«, in njegovo ugotavljanje časovnega toka je tudi najbolj točno in stvarno;

on namreč ta tok kar »zre«, »vidi«. To potrjuje tudi dejstvo, da se zbudimo točno ob uri, ki smo jo določili, preden smo šli spat. Sem spada tudi dejstvo, da oseba, ki je prejela v hipnotičnem stanju nalog, storiti neko dejanje v sledečem budnem stanju, to dejanje izvrši, in sicer točno po preteku časa, ki ji je bil za to delo naložen, ne da bi pri tem na čas kaj mislila. Torej globinski razum meri tudi oblično časovnost. Takih in podobnih skušenj je na pretek.

Doživljaji, istinitost, jaz, podstatnost jaza, časovnost so pravi predmeti globinskega razuma, ki ob te predmete zadeva in jih intuitivno spoznava. To niso stvarnosti, na katere bi globinski razum šele sklepal, to niso nobeni »zastopniški predmeti«, *ampak pravi predmeti, stvarnosti realnega izkustvenega sveta in pravi predmeti globinskega razuma, ob katere neposredno zadeva in katere neposredno »vidi«, »zre«*.

Te predmete pa nazivam zato »ožje« predmete globinskega razuma, ker je z njimi prav posebno poudarjen globinski značaj takega spoznavanja v nasprotju s samo perifernostjo vsega zgolj pojmovnega dela.

5. Stvarnost jaza, dušo, ki jo dojema globinski razum nepojmovno, moremo opredeliti le z nesvojskimi, analognimi pojmi

Moj jaz je subjekt različnih doživljajev, ki imajo za svoje predmete druge stvarnosti. Jaz je pa tudi subjekt globinskega razuma, ki ima za svoje predmete druge doživljaje, doživljaje mojega jaza in druge stvarnosti ter *moj jaz sam*. Globinski razum torej ima za svoj predmet tudi lastni *subjekt*. In zopet globinski razum »vidi«, da je njegov predmet lastni subjekt. Ko pa tako globinski razum spoznava lastni subjekt in samega sebe, spozna, da je jaz posebna stvarnost, ki se popolnoma in nepremostljivo loči od drugih stvarnosti. To spoznanje je *neposredno, intuitivno, nezmotno, toda nepojmovno*.

Vprašanje je, kako naj naš periferni razum to nepojmovno spoznanje globinskega razuma opredeli s pojmi, ki jih je dobil iz snovnega, materialnega sveta. Vemo že, da se naše spoznavanje začenja s čutnimi zaznavami, in od tod dobiva naš periferni razum svoje pojme iz snovnega, materialnega sveta. Jasno je, da bo naš periferni razum med svojimi pojmi zaman iskal ustrezni pojem za opredelitev stvarnosti lastnega jaza, saj gre tu za stvarno podstatnost jaza, ki je od snovnega izkustvenega sveta povsem različna. In tu je zdaj vir najrazličnejših zmot glede stvarnosti jaza. Spoznanje globinskega razuma stvarnosti jaza je intuitivno, nezmotno. Zmote pa so možne pri pojmovnem opredeljevanju globinskega spoznanja. Kdor bi skušal to globinsko spoznanje opredeliti s svojskim pojmom, bi videl, da je to nemožno. Drugi pa bi morda vzel kar pojem, dobljen iz snovnega sveta, in bi dejal, da je jaz nekaj *snovnega*, da so to *možgani*. Zopet drugi pa bi dejal, da je jaz pač le *neki skupek duševnih pojavov*. In v resnici je bila ta obojna zmota že nič kolikokrat kot resnica proklamirana.

Toda globinski razum jasno vidi, da ti pojmi ne ustrezajo *njegovemu* spoznanju in da duša ni kaj tvarnega, ker bi v tem primeru jaz ne mogel biti obenem subjekt in predmet globinskega razuma. Globinski razum tudi jasno vidi, da jaz

ni le skupek doživljajev, ker on sam preko teh doživljajev zadene subjekt kot *podstat teh doživljajev*.

Podstatnost jaza skušamo torej opredeliti s pojmi, ki jih je dobil periferni razum iz materialnega izkustvenega sveta. Pravimo, jaz je *nekaj*, je *bitje*, je *stvarnost*, *realnost*, *podstatnost*. Ti pojmi veljajo prav gotovo tudi za jaz. Toda ti pojmi še ne opredelijo vse stvarnosti našega subjekta, jaza. S svojskim pojmom ga ne moremo opredeliti, ker so pojmi perifernega razuma dobljeni iz vnanjega sveta. Ne preostane nam nič drugega, kot da podstat jaza na neki način opredelimo z drugimi pojmi, s katerimi bi se še najbolj *približali* stvarnosti jaza, kakor ga spozna globinski razum.

Ker se podstat jaza nepremostljivo loči od snovnih podstati, kakor to spozna ali »vidi« globinski razum, skušamo naravo jaza izraziti tako, da kratkomalo zanikamo, da bi bila tvarna, in pravimo, da je *netvarna*. Ker je torej jaz stvarnost, realnost, podstatnost, a ni tvaren, snoven, napravimo pojem »*netvarne podstatnosti*«. Ta pojem sicer samo nekaj zanika, a ker že vemo, da je duša stvarnost, realnost, podstatnost, pove tudi nekaj *pozitivnega*, namreč to, da je duša, jaz povsem drugačna stvarnost in podstat, kot so druge, tvarne podstati. Globinski razum, ki (nepojmovno) spoznava stvarnost jaza, zopet vidi, da pojem »netvaren« ne izraža stvarnosti jaza, a vidi tudi, kaj hočemo s tem pojmom opredeliti, namreč *prav to*, kar on sam – nepojmovno vidi.

Končno še opredelimo podstat jaza s pojmom »duh«. Ta pojem izhaja od pojma dahniti, dih. Toda tudi pri tem pojmu globinski razum vidi, da je dihati, dahniti, dih končno nekaj tvarnega, a vendar vidi, kaj hočemo s tem pojmom opredeliti, namreč, da hočemo povedati prav to, da je podstat jaza nekaj popolnoma drugačnega, kot so snovne podstati, vendar tudi prava stvarna podstat. Torej ti pojmi, s katerimi skušamo vsaj nekoliko opredeliti dušo, podstat jaza, niso dobljeni iz jaza samega, ampak iz povsem drugačnih stvarnosti, niso torej svojski pojmi za dušo, ampak le *analogni, nalični pojmi*. *Le globinski razum sam pa »vidi«, kakšno stvarnost hočemo s temi nesvojskimi pojmi opredeliti. Zakaj le on sam to stvarnost zadene, vidi, nedvomno spozna*.

Tudi ko govorimo o globinskem razumu, da »zadene«, da »vidi«, »zre«, »zajema«, »prodira« v bistvo stvari, pravih predmetov v realnem svetu, uporabljamo vse te pojme kot analogne, nalične pojme, a globinski razum ve, kaj ti pojmi pomenijo ali hočejo izraziti, ker ne moremo tega izraziti s svojskimi pojmi.

6. Globinski razum ima za svoj predmet vzročno razmerje in vzročno načelo

Globinski razum zadene ob naša doživljanja in njihov subjekt, jaz. Jaz čutim, jaz si predstavljam, jaz mislim, jaz čustvujem, jaz težim, jaz hočem. Ta doživljanja so vzročna potekanja, izhajajo iz našega jaza kot *vzroka* ali *izvora*. Globinski razum zadene ob te doživljaje kot *vzročna potekanja* in ob *subjekt, jaz kot vzrok* ali *izvor teh doživljajev*.

Globinski razum »vidi«, da ima vsako vzročno potekanje svoj vzrok, da ima vsak učinek svoj vzrok. Globinski razum vidi *notranjo* zvezo med učinkom in vzrokom, po katerei dobiva učinek vso svojo vsebino od vzroka. Globinski

razum vidi *delovanje* našega razuma, ko misli, sklepa, vidi tudi delovanje samega sebe, vidi delovanje hotenja, ko, na primer, hočem pisati in pišem, hočem dvigniti roko in dvignem roko, hočem hoditi in hodim. Vidi torej *notranjo stvarno zvezo med vzrokom in učinkom*, vidi *vzročno potekanje samo*, po katerem dobiva učinek svojo vsebino.

Globinski razum vidi to ali drugo stvarnost in *zadene ob njeno pogojenost*, vidi, da je učinek, vidi, da je povzročena, da je taka stvarnost, ki nima svoje vsebine sama od sebe, da je svojo vsebino dobila od nekega drugega bitja, brez katerega je ne bi bilo, vidi, da je to (drugo) bitje delovalo in s tem delovanjem dalo vsebino učinku, pogojeni stvarnosti. Torej moremo vzročno potekanje opredeliti: »Pritično, pripadnostno pogojeno bitje, učinek, ima svoj izvor v izkustvenem bitju, vzroku« ali »Pripadnostno pogojeno bitje dobiva svojo vsebino od izkustvenega vzroka« ali »Pripadnostno pogojeno bitje ima svoj izkustveni vzrok«. Tako se torej glasi vzročno načelo v jeziku perifernega razuma. To načelo ni le v logičnem redu, ampak *stvarnost ontološkega reda*, ob katero zadeva le globinski razum, katero vidi, nepojmovno spozna le globinski razum in jo potem pojmovno opredeli periferni razum.

Tu torej ne gre za neko analizo pojmov ali besed, po kateri naj bi izvajali iz pojma ali besede učinka pojem ali besedo vzroka, ampak tu gre za analizo same stvarnosti v realnem izkustvenem svetu. Ker govorimo tu o vzročnosti v našem duševnem svetu, ki ga globinski razum neposredno, intuitivno spoznava, je tudi spoznanje pripadnostne pogojenosti, učinka, vzročnega delovanja in vzroka ter vzročnega načela (same stvarnosti v realnem izkustvenem svetu) neposredno, intuitivno, nezmotno.

Vzročno potekanje v naši duševnosti nas vodi na eni strani *k podstatnosti našega subjekta*, iz katerega izhajajo naši doživljaji kot učinki in kot vzročna potekanja, na drugi strani pa tudi *do vzročnega potekanja v realnem izkustvenem svetu izven nas*.

7. Predmet globinskega razuma je načelo zadostnega razloga. Globinski razum zadene preko realnih predmetov našega duševnega izkustvenega sveta božjo Prarealnost

Ko globinski razum zadene ob podstat lastnega subjekta, vidi, da se ta podstat nepremostljivo loči od drugih izkustvenih podstati, da je nesnovna, duhovna. Globinski razum pa zadene tudi ob *pogojenost lastnega subjekta, podstati jaza, in vidi, da je jaz pogojen po vsej svoji biti, po vsej svoji vsebini, da nima sam v sebi zadostnega razloga, da nima sam od sebe svoje vsebine*.

Globinski razum vidi, da mora imeti vsako bitje *svoj zadostni razlog ali v sebi ali izven sebe, a imeti ga mora*. To dejstvo, to stvarnost realnega izkustvenega sveta bi periferni razum opredelil: »Vsako bitje ima zadosten razlog ali samo v sebi ali v drugem bitju izven sebe.« To je načelo zadostnega razloga, ki je torej zopet le stvarnost realnega izkustvenega sveta in velja v ontološkem redu. To vidi globinski razum in to nato opredeli periferni razum s pojmi. Iz tega sledi: *Bitje je nujno ali pogojeno, prigodno*. Nujno bitje ima svoj zadostni razlog v

sebi, ima svojo vsebino samo od sebe. Prigodno, pogojeno bitje nima svojega razloga samo v sebi, ampak v drugem bitju, dobiva svojo vsebino od drugega bitja. Ker pa imamo v izkustvenem svetu pripadnosti in podstati, zato moramo ločiti tudi *pripadnostno* in *podstatno* pogojenost.

Pripadnostno pogojeno bitje, izkustveni učinek, dobiva svojo vsebino od izkustvenega vzroka po vzročnem delovanju. Globinski razum, ki zadeva tudi ob *podstatno* pogojenost, pa vidi, da more podstatno pogojenemu bitju dati vsebino le Bitje, ki samo ni več podstatno pogojeno, ki ima v sebi svoj zadostni razlog in ima samo od sebe svojo vsebino, ki je torej Nujno Bitje. *Podstatno pogojeno bitje ima torej svoj zadostni razlog v nadizkustvenem Nujnem Bitju*.

Ko torej globinski razum zadene ob pogojenost lastnega podstatnega subjekta, jaza, zadene tudi ob Nujno Bitje, ob Praduhovnost, ki ima svoj zadostni razlog sama v sebi, ki ima svojo vsebino sama od sebe in ki daje *neposredno in nenehoma* vsebino izkustvenemu jazu. To Praduhovnost, ta Prasubjekt, to Prapodstat imenujemo *Boga*. Tako globinski razum, ko zadene ob pogojenost lastnega jaza, lastnega subjekta, zadene tudi ob Boga, kateri mu daje vso vsebino. To ni neko pojmovno dokazovanje, to je zrenje, videnje, zadetje ob pogojenost lastnega podstatnega subjekta, jaza, in ob njegov izvor, ob Nujno Bitje, Boga. *To videnje, zrenje, zadetje pa pozneje pojmovno izrazi periferni razum s svojimi pojmi in poda to v obliki dokaza*.

Delovnost Boga, po kateri daje vso vsebino podstati jaza *in vsem njegovim zmožnostim*, pa ne moremo imenovati vzročno delovnost, ampak *stvariteljsko delovnost*, ker dobiva po njej podstat in njene zmožnosti *vso vsebino*. Torej moramo strogo ločiti delovnost ustvarjanja od vzročne delovnosti. Tudi vse tako imenovano človeško ustvarjanje je v temeljih samo vzročna delovnost, samo *spreminjanje* že vnaprej dane stvarnosti. Izvor *stvariteljske* delovnosti pa je samo Nujno Bitje, ki ima svoj razlog in svojo vsebino samo od sebe, v čemer je ravno utemeljena možnost stvariteljske delovnosti. Izvor vzročne delovnosti pa so izkustveni vzroki v izkustvenem svetu. Iz stvariteljske delovnosti dobivajo vsebino izkustvene podstati in njihove zmožnosti, iz vzročne delovnosti pa izkustvene pripadnosti.

Vidimo torej, da je zmotna trditev: »Vse, kar začne bivati, ima svoj vzrok«, in tudi trditev: »Vse, kar je prigodno, je povzročeno«. Vse, kar začne bivati, vse, kar je prigodno, pogojeno je namreč *povzročeno*, če gre za pripadnosti, ali *ustvarjeno*, če gre za podstati in njihove zmožnosti. Vse, kar začne bivati, vse, kar je prigodno ali pogojeno, je *povzročeno* ali *ustvarjeno*.

Jasno je, da je načelo zadostnega razloga: »Vsako bitje ima zadosten razlog« jedro ali temelj »vzročnega načela« in načela »stvariteljskega delovanja«. Vzročno potekanje je omejeno le na realni izkustveni svet in nas vodi le *v vodoravnem redu od učinka do vzroka*. Stvariteljsko potekanje pa nas vodi *takoj v navpično smer*, od izkustvenih podstati do Stvarnika, ki jim daje po svoji stvariteljski delovnosti vsebino in je tako njihov zadostni razlog. Stvariteljska delovnost nas vodi torej od pogojenih izkustvenih realnih podstati do – Nujnega Bitja, ki ima svoj zadostni razlog sam v sebi.

Naš globinski razum pa tudi jasno vidi, da nobeno bitje ne more imeti svojega vzroka samo v sebi, da je to protislovno, ker bi tako bitje moralo prej biti, kot

bi bilo, da bi samo sebe *povzročilo*. Globinski razum pa prav tako jasno vidi, da mora dajati vsebino podstatno pogojenim bitjem *samo* Bitje, ki ima samo v sebi svoj razlog, ki ima svojo vsebino samo od sebe. Zato je jasno, da bi bilo naravnost protislovno, ako bi govorili, da nas more *vzročno potekanje* ali *vzročno načelo* voditi od izkustvenega realnega sveta do Boga, ker bi tako Boga postavili v vodoravni red v isto vrsto kot izkustvene vzroke in bi torej Bog tudi kot prvi vzrok moral biti še vzrok samega sebe, kar pa je protislovno.

Tako vidimo, da je vsako zgolj vodoravno prehajanje od vzroka do vzroka za dokazovanje Boga brez vsakega pomena. Tudi tisti, ki trdijo, da gre to vzročno potekanje pač *nazaj v neskončnost*, nikamor ne pridejo, niti ne do zahtevnega »prvega« vzroka. Zakaj pot do Boga nas pelje neogibno iz vodoravne v navpično smer, pa naj bo to pot od prvega izkustvenega vzroka ali od neskončne vrste takih vzrokov. Vsi izkustveni vzroki so namreč po vsem svojem bitju, po vsej svoji vsebini pogojeni, prigodni in nimajo svoje vsebine sami od sebe, temveč jo dobivajo le po stvariteljski delovnosti Bitja, ki ima svojo vsebino samo od sebe, ki je Nujno Bitje, ki daje vsem izkustvenim vzrokom vso vsebino.

V tem poglavju smo obenem spoznali, da »vzrok«, »učinek«, kakor tudi »vzročnost«, »prigodnost« in »nujnost« *niso apriorne forme našega razuma*, kot je to trdil Kant, ampak *stvarnosti realnega izkustvenega sveta*, ob katere zadeva naš globinski razum, pa jih nepojmovno spoznava, vidi, zre. Te stvarnosti in ta spoznanja šele nato pojmovno opredeli periferni razum s svojimi pojmi ali »dokazi« za eksistenco Boga.

8. Predmeti globinskega razuma so tudi pravi predmeti zunanjega realnega izkustvenega sveta

Videli smo že, kako globinski razum zadeva preko zastopniških predmetov čutnih zaznav ob *istinitost* pravih realnih predmetov v realnem izkustvenem svetu izven nas. Tako so tudi te istinitosti, ne le istinitosti v duševnem svetu, *pravi predmeti globinskega razuma*.

Naše zaznave nam predočujejo barvo, trdoto, toploto, okus, vonj, glas, obliko realnih predmetov, realnega izkustvenega sveta. Globinski razum zadene ob vse te predmete in jih združi v enoten nazor o teh predmetih. Toda globinski razum ne ostane samo pri tem, ampak preko teh predmetov prodre *tudi do podstati*, ki so nosilci teh lastnosti, teh pritik. Globinski razum zadene preko teh pritik ob *prave realne podstati* v izkustvenem realnem svetu. Tudi to ni kako sklepanje, zlasti ne pojmovno, ampak pravo neposredno nepojmovno zadetje, zrenje realnih izkustvenih podstati. *Le globinski razum je zmožen tega zrenja, tega zadetja ob podstati*. Tako globinski razum razširi, poveča naše spoznanje zunanjih realnih predmetov. Zaznave nam predočujejo pritike teh pravih predmetov, globinski razum pa zadene še ob to, kar je na podstati »pod« pritikami. Zato *senzualisti*, ki poznajo le čutne zaznave, ne morejo do podstati. Tako tudi vidimo, da podstat ni neka apriorna forma našega razuma, pa tudi ne stvarnost, ki bi do nje prihajali preko nekih abstrakcij iz zastopniških predmetov naših čutnih zaznav ter sklepali, da pač morajo biti podstati kot nosilci pritik. Ne, temveč pod-

stat je stvarnost realnega izkustvenega sveta, ob katero neposredno zadeva naš globinski razum.

Zmotno je torej mišljenje, da le čutne zaznave zaznavajo zunanji realni svet, da pa gleda človekov razum le te zaznave same, le »zastopniške« predmete in da iz teh »zastopniških« predmetov z neko abstrakcijo spoznava bistvo predmetov in le sklepa, da mora pač biti tudi neki zunanji svet pravih predmetov s takimi in takimi lastnostmi, ki nam jih kažejo čutne zaznave. Ne, kakor čutne zaznave *zaznavajo* prave predmete izkustvenega realnega zunanjega sveta, tako tudi naš globinski razum, ko gledamo z odprtimi očmi, iste predmete *zadeva*.

Globinski razum zre in prodira v globino pravih predmetov ter vidi *bistvo, kajstvo teh predmetov*. To delo globinskega razuma bi lahko imenovali »zrenje« globinskega razuma, ker on zre v neko – stvarnost in prodre v njeno bistvo, ne da bi pri tem kaj »odmišljal« ali »abstrahiral«. On kratko malo »zre« v predmetu le nekaj, »bitje«. Spoznanje globinskega razuma pa tudi napreduje, zakaj globinski razum ne more z enim zrenjem takoj doumeti vse stvarnosti. Kolikor namreč globinski razum vedno globlje prodira v samo stvarnost in jo vedno globlje spoznava, toliko njegovo spoznanje *napreduje*, periferni razum pa dobiva nove pojme, ki dopolnjujejo prejšnje in jih izpopolnjujejo. Tako moremo imenovati globinski razum tudi *prodirajoči, raziskavajoči razum*. Zato se razvijajo in napredujejo tudi najrazličnejše znanosti. Globinski razum je *»tvorec«, pionir* vseh znanosti. Čeprav je njegovo spoznanje *nepojmovno, vendar je pravo spoznanje in le to spoznanje globinskega razuma nato samo pojmovno določi in opredeli periferni razum*.

Periferni razum vrši torej svojo funkcijo šele potem, ko globinski razum zadene ob stvarnost, ko zre, vidi, nepojmovno spozna stvarnost, periferni razum pa to nepojmovno spoznanje tudi pojmovno izrazi. Velikokrat pa je perifernemu razumu težko, da bi spoznanje globinskega razuma še pojmovno izrazil. To doživljajo znanstveniki in umetniki, ko tolikokrat težko najdejo pravi, ustrezen pojem za spoznanje, zrenje globinskega razuma, za opredelitev stvarnosti, ki jo globinski razum »vidi«, intuitivno, nepojmovno spozna. Iščejo izraz za svojo »intuicijo«. To doživljajo tudi preprosti ljudje, ki tolikokrat težko izrazijo to, kar »mislijo« ali »doživljajo« ali »čutijo«. Posebno še, če je njihov besedni zaklad majhen.

Čutne zaznave nam ne morejo dejansko predočevati raznih *odnosov med pravimi predmeti* (npr. enakosti, podobnosti, razlike). *Ob te odnose zadeva, jih »vidi« le globinski razum*. Tu ne gre npr. za enakost, razliko, podobnost med »zastopniškimi« predmeti perifernega razuma, ampak za odnose med pravimi realnimi predmeti izkustvenega sveta izven nas. Le globinski razu zadene ob te odnose v realnem izkustvenem svetu. Teh odnosov tudi ne spoznamo po neki abstrakciji, ampak jih zadenemo, zremo, vidimo. Globinski razum tudi vidi, *zakaj* so ti predmeti npr. enaki, podobni, različni. To more nato periferi razum s pojmi opredeliti in, pravimo, *dokazati*. Npr. podobnost, enakost trikotnikov.

Posebni stvarnosti izkustvenega realnega izkustvenega sveta sta tudi stvarna prostornost (tu, tam, zgoraj, spodaj) in stvarna časovnost (zdaj, prej, pozneje), glede katerih je že *Veber* posebej dokazal, da jima niso prirejeni pravi *občutki*. O stvarno prostornost in stvarno časovnost *zadene zopet le globinski razum*.

Zato moramo ponovno poudariti, da sta stvarna prostornost in stvarna časovnost stvarnosti samega realnega sveta in nobeni apriorni formi naših čustev, apsihološki stvarnosti in ne projekciji našega predstavljanja, ki bi ju sami vnašali v izkustveni svet.

Globinski razum je izrazito *aktiven*, on zadeva ob stvarnosti realnega izkustvenega sveta in prodira v bistvo teh stvarnosti ter jih spoznava *takšne, kakršne so*. Globinski razum je tista prodorno spoznavna sila, ki odkriva nova dejstva. Glede na same stvarnosti pa je pasiven, trpen in jih spoznava, kot rečeno, kakršne so, pa svojih predmetov *ne ustvarja in tudi ne oblikuje s kakšnimi apriornimi formami*, kakor trdi Kant.

9. Globinski razum ima tudi razvidnost. Le on je tudi izvesten

Globinski razum ima za svoje predmete naše doživljaje, naše čutne zaznave in predstave in njihove »vsebine«, »zastopniške predmete«. Ima pa za svoj predmet tudi *periferni razum* in njegove predmete, pojme in »dejstva«, ki so v perifernem razumu »zastopniški predmeti« in pravim predmetom v realnem svetu samo ustrezajo.

Globinski razum pa ima za svoje (ožje) predmete tudi *prave predmete* realnega izkustvenega sveta. Zato ima le on še to možnost, da presodi in ugotovi, ali zastopniški predmeti res ustrezajo pravim predmetom in ali pojmi in dejstva, ki so predmeti perifernega razuma, res ustrezajo realni izkustveni stvarnosti. Le globinski razum torej more ugotoviti, videti, *zreti*, ali so naše zaznave, predstave, pojmi in dejstva tudi resnična. Globinski razum to zre, vidi, »razvidi«. Zato pravimo, da ima globinski razum *razvidnost ali evidenco*, ki je edini kriterij resnice. Ko pa globinski razum vidi, da zastopniški predmeti zaznav in predstav in pojmi in dejstva perifernega razuma ustrezajo izkustveni stvarnosti, ugotovi še resničnost spoznanja in je o tem gotov, trden, izvesten. Samo globinski razum je torej še tudi *izvesten*.

Važno pa je vedeti, da je ta razvidnost globinskega razuma kakor tudi njegova izvestnost še dvojna, namreč razvidnost, *z razumevanjem* ali *brez razumevanja* in večja ali manjša izvestnost (Meinong). Primeri. Da je del manjši kot celota, mi je razvidno in razumljivo, da drugače sploh biti ne more. Tudi je to kar najbolj izvestno. Da sem, živim, mi je zopet razvidno, pa ne več enako razumljivo, ker bi lahko tudi ne bil, ne živel. Hkrati pa sem glede tega, da sem, da živim, zopet kar najbolj izvesten. Da se bova s prijateljem prihodnje leto udeležila izleta, mi utegne biti, zlasti če je tudi prijatelj zdrav in nama ne prete druge ovire, povsem razvidno, čeprav seveda zopet brez razumevanja in izvestnost pade na stopnjo same domneve: samo *domnevam*, da bom prihodnje leto opravil ta izlet.

Globinski razum pa utegne sama dejstva v perifernem razumu vzeti, kakor so, to je neglede na vprašanje, ali tudi ustrezajo dejanski stvarnosti, ali so tudi *resnična ali ne*. V takem primeru globinski razum dejstva le »dopušča«. Zato nazivamo taka »dejstva« *dopustitve*, kar pa naj nima nobenega posebnega in morda celo moralnega prizvoka.